

dr hab. Aleksandra Achteлик, prof. UŚ
Uniwersytet Śląski
Wydział Humanistyczny

Recenzja rozprawy doktorskiej Kamili Kwiatkowskiej *Językowe i pragmatyczne kompetencje młodzieży polskiej ze Wschodu (na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów)*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Mazura na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2023.

Przedłożona do oceny rozprawa stanowi interesującą propozycję dla czytelnika zainteresowanego tematyką z zakresu glottodydaktyki polonistycznej. Zbudowana została zgodnie z poetyką pracy doktorskiej. Składa się na nią sześć rozdziałów, które poprzedzono *Wstępem*, całość została zwieńczona *Zakończeniem*, po którym jeszcze dołączono obszerną *Bibliografię*, *Wykaz skrótów używanych w rozprawie*, *Spis tabel wykresów i diagramów* oraz *Aneks*. Pomiędzy poszczególnymi rozdziałami pracy zachowana została proporcja, prowadzony dyskurs cechuje erudycja. Autorka odwołuje się przede wszystkim do publikacji z zakresu językoznawstwa i glottodydaktyki polonistycznej.

We *Wstępie* Doktorantka w sposób klarowny określiła wybór interesującej ją problematyki i spektrum swoich badań. Warto tu wskazać, że w ostatnich latach obserwujemy olbrzymi wzrost zainteresowania uczeniem się i nauczaniem języka polskiego jako obcego/drugiego/odziedziczonego. Dużą grupę wśród uczących się jppo stanowią Słowianie, głównie osoby pochodzące z Ukrainy czy Białorusi. Tym samym wybrany przez mgr Kamilę Kwiatkowską profil badań wychodzi także naprzeciw potrzebom nauczycieli, którzy zajmują się edukacją polonistyczną grup słowiańskich. Warto także zaznaczyć, że Doktorantka posiada spore doświadczenie glottodydaktyczne w uczeniu Słowian wschodnich, co pozwoliło Jej m.in. na współtworzenie serii podręczników adresowanych do młodzieży polonijnej.

Autorka ma świadomość, że podejmuje problematykę, która doczekała się już licznych opracowań jednak proponowane przez nią ujęcie zbadania kompetencji komunikacyjnych w obrębie sprawności rozumienia tekstu słuchanego i pisanego, formułowania wypowiedzi pisemnych oraz poprawności gramatycznej, stwarzają możliwość poszerzenia wiedzy w obrębie interesującego ją zagadnienia.

W pierwszym rozdziale pracy zatytułowanym *Charakterystyka badań* czytelnik zostaje szczegółowo zaznajomiony z założeniami badawczymi: charakterystyką grupy poddanej badaniom, miejscem i czasem przeprowadzenia badań oraz ich celem. Warto zaznaczyć, że próba podana badaniom była spora, ponieważ oscylowała w granicach 150 ankietowanych. Co ciekawe, Autorka wielokrotnie w formułowanych wnioskach wskazuje na różnice pomiędzy ankietowanymi grupami ze względu na miejsce przeprowadzonych badań/ procesu dydaktycznego (Uniwersytet Łódzki oraz UMCS), mimo tego nigdzie nie odnajdujemy pytania (a cóż dopiero próby odpowiedzi nań) o ewentualne różnice w strategiach uczenia stosowanych w tych dwóch ośrodkach, które mogły mieć zasadniczy wpływ na różnice w otrzymanych wynikach na drugim etapie badań. Często natomiast w różnych miejscach rozprawy pojawia się słowo „ranking” w kontekście miejsca edukacji studentów „roku zerowego” poddanego badaniom. W moim przekonaniu albo należałoby traktować poddaną badaniom grupę jako jedną (osoby kształcone w zakresie jppo zgodnie z wytycznymi programu NAWA i różnicować je tylko ze względu na innego typu czynniki na przykład, jak proponuje Badaczka, kraj pochodzenia, długość wcześniejszej nauki jppo itp.) lub stosować zaproponowany podział wyników wskazując ośrodek edukacyjny. Gdyby przyjąć takie założenie należałoby poświęcić spory fragment rozprawy analizie dotyczącej ilości zajęć zorientowanych na rozwijanie poszczególnych sprawności językowych oraz poprawności gramatycznej, wybranych przez nauczycieli podręczników, technik dydaktycznych itp. Tym samym tu proponowałabym przemyślenie założenia wyznaczającego w znacznym zakresie zarówno analizę zebranego materiału badawczego, jego interpretację, jak i wysunięte wnioski. Pragnę zaznaczyć, że projekt badań oparty na zastosowaniu diagnozy podłużnej w celu uzyskania wiedzy o dynamice rozwoju kompetencji pragmatycznych i lingwistycznych wśród młodzieży pochodzącej ze Wschodu jest ciekawy i uzyskane wyniki w znacznym stopniu mogą wpłynąć nie tylko na modyfikację warsztatu osób zajmujących się edukacją tej grupy odbiorców, ale także w przyszłości na przygotowywane pomoce dydaktyczne.

Mgr Kamilę Kwiatkowska chwałę także za spory krytycyzm wobec przeprowadzonych badań. Doktorantka opisuje szczegółowo trudności, na które napotkała i tym samym w pewnym stopniu musiała zmodyfikować wstępne założenia. Wskazuje to na dojrzałość badawczą.

Dwa kolejne rozdziały rozprawy: *Kompetencje i sprawności użytkowników języka* (20-52), *Błąd językowy* (53-86) wskazują na odczytanie Doktorantki, wybranie z obszaru badań teoretycznych aspektów, które pozwoliły Jej umotywić temat oraz zakres podjętych badań. Rozdziały te mają raczej charakter opisowy i odtwórczy, co w tym przypadku stanowi zaletę. Mgr Kamila Kwiatkowska nie rości sobie bowiem aspiracji do stworzenia nowego modelu w

nauczaniu jppo czy też zaproponowania autorskich rozstrzygnięć teoretycznych. Sama pisze: „Celem niniejszej pracy nie jest opracowanie kolejnej typologii czy klasyfikacji błędów, lecz zbadanie kompetencji językowych i pragmatycznych poprzez analizę jakościowo-ilościową zgromadzonego materiału badawczego przy wykorzystaniu dostępnych i sprawdzonych narzędzi” (s. 83). Przywołane tu rozdziały utwierdzają czytelnika w przekonaniu, że Autorka rzetelnie dokonała rozeznania w zakresie stanu badań, potrafi wskazać na toczoną wśród badaczy polemikę i dokonać wyboru ujęć, które stanowią dla Niej wytyczne w prowadzonych badaniach. Nie ukrywam, że w niektórych fragmentach brakuje passusów polemicznych, ale nie należy w tym kontekście odczytywać tego jako błędu w sztuce. Wywód zaproponowany przez mgr K. Kwiatkowską jest klarowny i ma charakter syntetyczny. Dla czytelnika przydatne także są zestawienia w formie wykresów i tabel. Warto także wskazać na dobre rozeznanie Autorki zarówno w obrębie literatury przedmiotu z obszaru językoznawstwa, jak i glottodydaktyki polonistycznej. Gdyby praca była kierowana do druku zalecałabym rozważenie skrócenia niektórych fragmentów np. szczegółowego przytaczania powszechnie znanej klasyfikacji błędów autorstwa Markowskiego itp.

Należy zatem stwierdzić, że wstępne rozdziały spełniają w stopniu zadawalającym wykazanie się odwołaniami do stanu badań i ujęć teoretycznych.

Rozdział czwarty zatytułowany *Charakterystyka grup badawczych* pozwala nam odtworzyć pytania zawarte w kwestionariuszu, których wyniki pozwoliły Autorce w pełnym stopniu na wyodrębnienie profili badań. Jednakże w mojej ocenie przynosi on pewnego rodzaju repetycję. We wcześniejszych rozdziałach już pojawiała się charakterystyka grupy poddanej badaniom. Korzystniej byłoby tych treści nie rozdzielać i znaleźć dla nich jedną przestrzeń tekstową. Również fragment dotyczący kwestii terminologicznych związanych z określeniami takimi, jak Polonia, Polacy zamieszkali za granicą, środowisko polonijne jest interesujący jednak w kontekście podjętych badań i ich wyników nieistotny, stanowi swoisty naddatek. Usunięcie tego fragmentu wywodu posłużyłoby większej spójności tekstu. Doktorantka sama podkreśla, że wśród badanych znajdowały się także osoby, które nie posiadały polskich korzeni. Druga kwestia: choć pośrednio w ankiecie znalazły się pytania o tożsamościową identyfikację studentów (np. o język komunikacji w kontaktach rodzinnych czy też o język modlitwy), to nie pojawiło się pytanie pozwalające na uzyskanie wiedzy, jak ankietowani chcieliby być określani względem polskiego powinowactwa. Zatem ustęp terminologiczny w wyżej wspomnianej kwestii jest swoistym naddatkiem, oczywiście obszarowo związanym pośrednio z tematem.

Moim zdaniem na największą pochwałę zasługuje druga część pracy (rozdziały piąty *Analiza wyników biegłości językowej w zakresie wybranych sprawności* i szósty *Realizacja*

wzorca gatunkowego podania). Najciekawsze bowiem są rozdziały analizujące wyniki badań, mających na celu wskazanie na dynamikę zmiany w obszarach interesujących Doktorantkę sprawności językowych. W tej części również otrzymujemy informacje jakie błędy uczący się jpjo Ukraińcy, Białorusini i Kazachstańczycy popełniają. Szkoda, że wraz z tymi wynikami nigdzie nie pojawia się propozycja, co zrobić, by dynamikę tę zwiększyć lub też jakie czynniki wpłynęły, iż wśród jednej z poddanych badaniu grup uzyskane efekty były większe niż w pozostałych. Mam nadzieję, że w przyszłości mgr K. Kwiatkowska poszerzy jeszcze o ten element swoje badania.

W tej części pracy zostajemy także zapoznani z zadaniami, które tworzyły test biegłości językowej. Autorka dokonuje szczegółowej krytycznej analizy wszystkich elementów składających się na test. Informuje czytelnika także o pochodzeniu materiałów, na podstawie których tworzone były zadania, założeniach związanych ze stopniem trudności poszczególnych zadań oraz z przesłankami towarzyszącymi wyborowi testowanych zagadnień gramatycznych. Trzeba przyznać, iż konstrukcja testu biegłości oraz dołączona do niego skala oceny punktowej zostały solidnie przemyślane przez Doktorantkę. Wskazują także na jej doświadczenie i spore kompetencje w zakresie nauczania i testowania znajomości jpjo. Oczywiście, można próbować podejmować drobne polemiki, dotyczące pojedynczych elementów zaproponowanych zadań, ale nie wpływa to na wysoką ocenę przygotowanego testu jako narzędzia badawczego. Jako przykład może tu posłużyć fragment ćwiczenia, u podstaw którego leżało zbadanie kompetencji rozumienia tekstu słuchanego. Autorka podkreśla, że całość zadania została zbudowana tak, by wiedza natury ogólnej nie dawała możliwości udzielenia poprawnej odpowiedzi. Faktycznie w większości się to udaje. Jednak co zrobić ze zdaniem: „wegetarianizm staje się modny” [zdanie prawdziwe] (tu nawet bezpośrednio w usłyszonym tekście jest stwierdzenie: „wegetarianizm z jednej strony jest taką modą”), czy „wegetarianie to ludzie, którzy nie jedzą mięsa, ale jedzą ryby i owoce morza” [zdanie fałszywe]. Autorka w analizie wskazuje, że mimo możliwości odwołania się do wiedzy ogólnej część zdających popełniła błędy (tłumaczy je m.in. różnicami kulturowymi), ale nie ulega wątpliwości, że bez słuchania tekstu część rozwiązujących może udzielić poprawnej odpowiedzi i uzyskać punkt. Takich drobiazgów moglibyśmy w proponowanych zadaniach wykazać jeszcze kilka. Nie wpływa to jednak znacząco na uzyskane wyniki, a przede wszystkim na ciąg wyводу w interesującym Autorkę zakresie.

Wyniki badań przejrzyste zostały zaprezentowane w tabelach i w wykresach. Warto pochwalić Doktorantkę za rzetelne opracowanie zebranego materiału. Olbrzymiej cierpliwości i mrówczej pracy wymagało dokonanie przygotowanie zadań do testu biegłości, a następnie ich jakościowe i ilościowe opracowanie. Umiejętność przeprowadzenia badań w różnych

ośrodkach akademickich, a następnie analiza materiału wskazuje na dojrzałość badawczą Doktorantki, zdolność sformułowania tematu badań i ich obszaru oraz zachowania nie tylko rzetelności ich opisu, ale również terminowości przeprowadzenia. Dowód to także na kreatywność badawczą Autorki rozprawy.

W rozdziale szóstym *Realizacja wzorca gatunkowego podania* (188-218) Doktorantka najpierw omawia motywację wyboru podania jako formy, za pomocą której dokonała testowania grupy. Wskazuje także na użyteczność tej formy gatunkowej w kontekście potrzeb badanej przez nią grupy studentów. Analizuje także szczegółowo podręczniki do nauczania jpjo pod kątem obecności/ a raczej nieobecności, interesującej ją formy. Następnie relacjonuje w jaki sposób autorzy podręczników i pomocy dydaktycznych adresowanych do cudzoziemców uczą odbiorcę samodzielnie tworzyć dłuższą wypowiedź pisemną. Na pochwałę zasługują tu wyważone oceny, które formułuje Doktorantka. Nie ucieka przed krytycznym omówieniem. Trzeba przyznać, że przedstawiona analiza jest rzetelna i wyważone sądy świadczą o dojrzałości badawczej Doktorantki.

Na uwagę zasługuje także wskazanie na typy błędów lub ich brak ze względu na podobne lub odmienne wzorce gatunkowe obowiązujące w analizowanej formie pomiędzy językami, które znają zdający (rosyjskim, ukraińskim, białoruskim, a nawet kazachskim). Tu także pojawia się wskazówka dla uczących jpjo, by w miarę możliwości z różnicami tego typu starali się zapoznawać i tym samym w czasie procesu edukacyjnego zwracali uczącym się na ten element uwagę.

Chcę zaznaczyć, że i ten rozdział pracy został bardzo dobrze napisany. Na koniec pragnę wyznać, że z przyjemnością przeczytałam przedłożony do oceny tekst. Autorka jest niezwykle konsekwentna w prowadzonym przez siebie wywodzie. Postawione w pierwszej części pracy hipotezy pieczołowicie udowadnia. Doktorantka podejmuje istotne zagadnienia dla naszej dyscypliny. Zamieszczone w pracy wnioski są szczególnie istotne dla nauczycieli jpjo/drugiego/odziedziczonego, ponieważ Autorka sygnalizuje w obszarze, których sprawności dynamika zmiany zachodzi najwolniej. Dodatkowo, pośrednio postuluje o niezaniechanie kształtowania u uczących się umiejętności samodzielnego formułowania wypowiedzi pisemnej. Lektura rozprawy zapewne każdego praktyka zainspiruje do namysłu nad własnym warsztatem pracy i pośrednio wskaże, w jakim obszarze zmodyfikować strategię długofalowej pracy w grupach słowiańskojęzycznych, by uzyskać pożądane efekty w zakresie poszczególnych sprawności językowych.

Wnioski

Autorka wybrała ciekawy a zarazem ważny dla środowiska zajmującego się glottodydaktyką polonistyczną temat, który w zaproponowanym ujęciu na gruncie nauczania języka polskiego jako obcego w tak szerokim wymiarze nie był dotąd opracowany. Przeprowadziła również szeroko zakrojone badania, na podstawie których zgromadziła duży materiał empiryczny i poddała go wnikliwej analizie jakościowo-ilościowej. Z całym przekonaniem można stwierdzić, że Doktorantka dysponuje dobrym stylem naukowym. Wykład jest logiczny i dobrze zorganizowany. Aparat przypisów i odsyłaczy poprawny, nie budzi zastrzeżeń. Przejrzyste wykresy, tabele i diagramy ułatwiają odbiór przedstawianych wyników badań. W pracy pojawiają się pojedyncze usterki językowe, jak literówki, pleonazmy, błędy składniowe. Jednak należy podkreślić, że jest ich niewiele.

Na uwagę zasługuje samodzielność myślowa Doktorantki, która uwidacznia się w formułowaniu uogólnień dotyczących uzyskiwanych wyników badań. Potknięcia stylistyczne, drobne błędy interpunkcyjna czy składniowe lub brak odwołań nie wpływają znacząco na ogólną pozytywną ocenę merytoryczną pracy. Rozprawa po skróceniu i przemodelowaniu mogłaby jako publikacja służyć do podniesienia kompetencji osób zajmujących się nauczaniem języka polskiego jako obcego w grupach Słowian. Jeśli nie ukaże się jako monografia, to na pewno powinna być przemodelowana na kilka artykułów naukowych.

Konkluzja końcowa

Praca doktorska mgr Kamili Kwiatkowskiej *Językowe i pragmatyczne kompetencje młodzieży polskiej ze Wschodu (na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów)*, napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Mazura, spełnia rygory formalne i merytoryczne stawiane przed rozprawami doktorskimi przez Ustawę z 14 marca 2003 roku „O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki”. Praca ta poszerza naszą wiedzę z glottodydaktyki, zwłaszcza w aspekcie nauczania elementów języka z dużego, ważnego zespołu treściowego **jest językowy i pragmatyczny wzrost kompetencji osób słowiańskojęzycznych uczących się jpjo oraz zastosowaniu testów biegłości językowej w prowadzonych badaniach. Przedstawiana do recenzji rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki, która przez swoje badania daje szereg nowych informacji**

przydatnych nie tylko dla językoznawstwa (glottodydaktyki), ale także do nauczania języków obcych w grupach słowiańskich.

Z największym przekonaniem stawiam wniosek do Rady Naukowej Dyscypliny Instytutu Językoznawstwa i Literaturoznawstwa Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie o dopuszczenie mgr Kamili Kwiatkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 10 października 2023 roku

dr hab. Aleksandra Achtełik, prof. UŚ